

XIV. ve XV. Yüzyıllarda Türk Müziği

Ertuđrul Gazi (1231-1281) ile başlayan ve I. Osman / Osman Bey (1281-1324) tarafından kurulan Osmanlı Devleti teşkilatı, Orhan Bey (1324-1362) ve ardından I. Murat (1362-1389) ile giderek kuvvetlenmeye başlamıştır. I. Murat, Yeniđeri Ocağı'nı kurmuştur.

Nevbet ya da tabıl-hane, Osman Gazi döneminde, savaşlarda ve çeşitli törenlerde adet olduğu biçimiyle her gün çalınmıştır. "Osmanlı mehter rgt, I. Murat zamanında yeniğeri birliklerinin kurulmasıyla gelişmiştir. Bu musiki takımı,

yeniçerilere yardımcı nitelikte bir askeri kurum haline gelmiş, Osmanlı sultanlarının soyuyla özdeşleşmiştir.”¹⁶

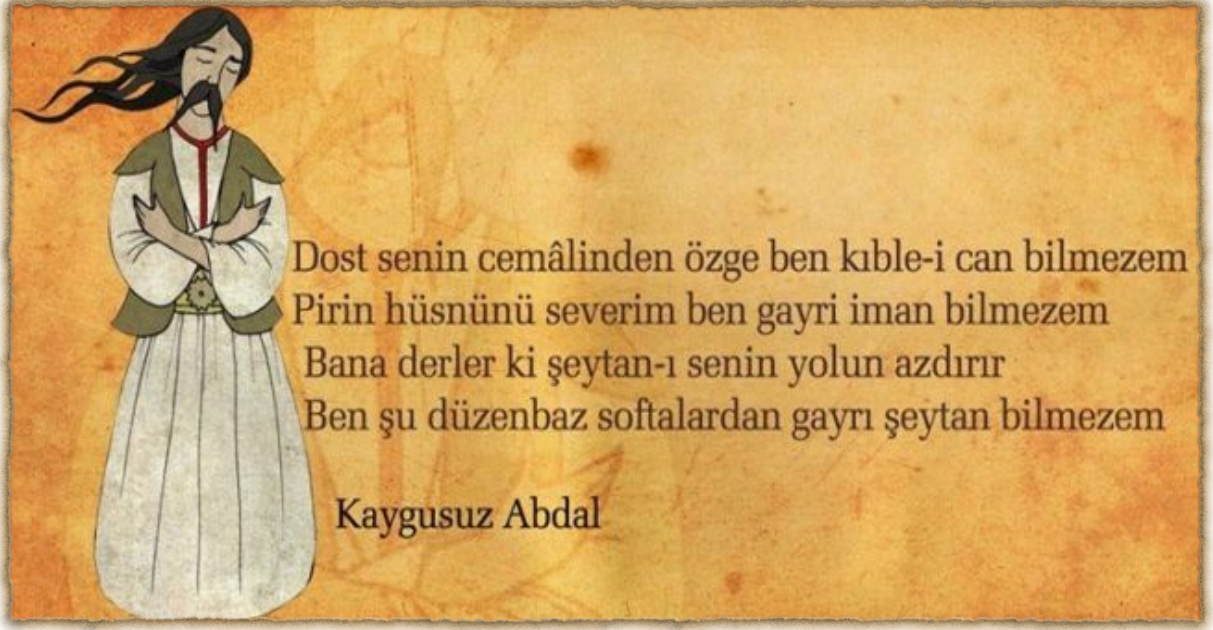
Mehter müziği, zamanla Ortaçağ’ın askeri loncaları olan Ahilerin fesefesiyle tarikat ayinlerinden etkilenmiş, maneviyat ve kahramanlık duygularının ağırlıklı olduğu bir müzik yapısına dönüşmüştür.

XII. Yüzyıl sonrasında, Anadolu’da yaşamış Türklerin hemen hemen tamamı Müslüman olmuştur. Bu dönüşümle birlikte “Türkmen” olarak anılmış ve özellikle Anadolu’da yerleşikliğe geçmiş Türkler tarafından Türkmen tabiri “göçebe Türk” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

¹⁶ Eugenia Popescu-Judetz “Türk Musikisi Kültürünün Anlamları” Çeviren: Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 60.

“XII. Yüzyıldan itibaren Anadolu’ya göç eden Abdallar, Horasan’dan göçeden Türkmenler olarak bazı müzik geleneklerini halen yaşatmaktadırlar, Anadolu’da ilk ünlü isim **Kaygusuz Abdal**’dır (ö. 1444).”¹⁷

Abdal toplumunun kültürel gelenekleri, “Abdalân-ı Rum” (Anadolu Abdalları / Rum Erenleri) tarafından XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’da yaygınlaşmaya başlamıştır. “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması süreci, çoğu Türkmen kökenli pek çok

¹⁷ Recep USLU “Selçuklu Topraklarında Müzik”, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2010, s. 42.

topluluğun ve aşiretin Anadolu'ya gelip kademe kademe manevi ve maddi örgütlenme yapılarını oluşturmaları ile gerçekleşmiştir.”¹⁸

Evren ve insan tasavvurunu müzik geleneği ile birleştirmiş olan Abdallar, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar gelen aşıklık geleneğini şair müzisyenleri aracılığıyla yaşatmışlardır. “Âşıklık geleneği tarihsel süreç içinde, günümüzde kısmen daralan anlamının oldukça dışında, güçlü bir edebiyat, müzik pratiği ve teori bilgisi ile yaşamsal kültür değerlerini birleştirerek, pek çok geleneksel müzik formunun yaratılması ve yaşatılmasında öncül aktör olan önemli bir hafıza temelli tasarım - aktarım modelini yansıtmaktadır.”¹⁹

Şehirlerde yaşayan yönetici çevrelerin kendilerine özgü bir kültürleri olduğu gibi (kimi araştırmacılarca *saray kültürü* olarak nitelendirilir), Anadolu'da yaşayan etnik gruplardan oluşmuş köylerin ve Anadolu köylerine yerleştirilmiş göçebe boyların da kendilerine özgü kültürleri olmuştur. Ancak, farklı kimlik ve kültürlerin bir arada yaşamalarını sağlayan ortak nedenlerden biri; “Osmanlı İmparatorluğu'nda toprak mülkiyeti hakkı bulunmadığı için, bu insanların neredeyse tamamı çiftliklerde birlikte çalışıyor ve birlikte yaşıyor olsalar gerektir. Dolayısıyla, mutlaka oralarda da bir yeni kültür birleşimi yaratılmıştır... Saray kültürünün çekirdeğini yerleşik Türk kültürünün oluşturmasına karşılık, reaya²⁰ kültürünün rengini göçebe Türk kültürü vermiştir. Bizce, reaya kültürünün bir başka ilginç yanı da, tekke kültüründe de

¹⁸ Güray, Doç. Dr. Cenk, Karadeniz, İsmet “Horasan'dan Keskin'e Bir Çığlık: Muharrem Ertaş - Kırat Bozlağı'nın Çok Katmanlı Analizi Üzerinden Orta Asya'da Anadolu'ya Âşıklık Geleneğinin İzini Sürmek” Milli Folklor, 2019, Yıl 31, Sayı 122, s. 77.

¹⁹ GÜRAY, Doç. Dr. Cenk, KARADENİZ, İsmet, age, s. 77.

²⁰ Reaya kültürü: Anadolu'daki etnik grupların kültürleriyle göçebe boyların Orta Asya'dan ve Ortadoğu'dan sürükleyip getirdikleri Türk ve İslam kültürlerinin bir başka yeni birleşimidir. (Ceyhun, 197)

örnekleri bolca görülebileceği gibi, bireşimde İslam kültürü adına daha çok Şamanistik öğelerin yer almış olmasıdır.”²¹

Şehir hayatına uyum sağlayan kesim, zamanla kendisini seçkin bir zümre olarak nitelendirmiş, bu farkı müziğinde de hissettirmiştir. Buna karşılık, kırsal bölgelerde yaşayan, yaylacılık ve hayvancılık yapan Türkler, “musiki aletleri bakımından en tutucu; fakat sazları, kemençeleri, davul, zurnaları ile en muhteşem Türk kesimi idiler. İlk Osmanlı ordusunda en baskın kesim bunlardı. Köylü Türk kesimlerinin de bunlardan büyük bir ayrılıkları yoktu. Onların dervişleri ile aşıkları da benzer veya müşterek idiler.”²²

XIV. Yüzyıl

Ali Sitaî:

- Safiyyüddin Urmevî'nin yetiştirdiği öğrenciler içinde en ünlüsüdür.
- 1350 yıllarında yaşadığı bilinmektedir.
- Udî olarak bilinir.
- Tarabengiz usûlünü icat etmiştir.
- Notaya alınabilmiş besteleri bulunmaktadır.
- Genç yaşında Tebriz'e gelerek saray çevresinde yer almıştır.
- Merâgî, Makasid-ül Elhan isimli kitabında Ali Sitâî'den bahsetmiştir.
- “Anadolu müzik teorisyeni Hızır bin Abdullah (XV. Yüzyıl), ondan, *üstad alâüddevle ved-dîn* lâkabıyla bahsetmektedir.”²³

Kutbuddin Şirâzî (1236 - 1311):

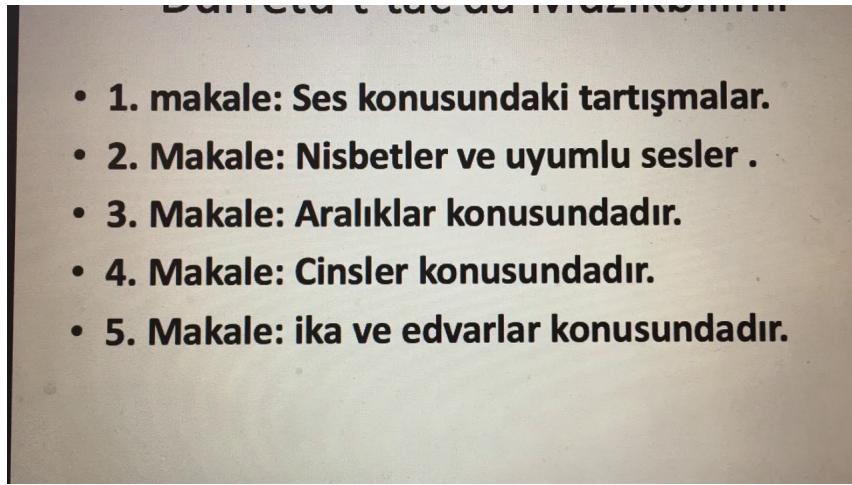
- 10 yaşında babası tarafından tıp eğitimini tamamladı.
- 14-24 yaşları arasında Şiraz hastanesinde görev yaptı.
- Nasiruddin Tusi'den ders aldı, Safiyyüddin Urmevi ile bir arada bulundu.

²¹ Demirtaş CEYHUN “Ah Şu Biz Kara Bıyıklı Türkler” s. 197.

²² Bahaeddin ÖGEL “Halk Müziği Araştırmaları ve Türk Kültür Tarihi” Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler, Derleyen: Salih Turhan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 281-282.

²³ Recep USLU “Selçuklu Topraklarında Müzik”, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2010, s. 175, 176.

- 1271'de Konya'ya gelerek, Sadreddin Konevi ve Mevlânâ ile görüştü.
- Sivas, Malatya, Mısır, Şam, Tebriz gibi bölgelerde müderrislik, kadılık, elçilik gibi resmi görevlere atandı.
- Felsefe, matematik, optik, coğrafya, fizik, astronomi alanlarında çalışmalar yaptı.
- Rebap çalardı.
- Ansiklopedik bir eser olan Dürretü't-tâc li-ğurreti'd-dîbâc'ı yazdı. Geometri, astronomi, aritmetik, müzik ve ilahi ilimleri kapsayan beş bölümlü Farsça bir eserdir.
- Besteleri mevcuttur.
- Safiyyüddin Urmevi'nin metodundan daha detaylı olarak özel terimler kullanmıştır; med, vakf, sakin, cehr, müşedded gibi.

Sultan Veled (ö. 1312):

- Babası Mevlânâ Celâleddîn Rûmî gibi rebap çalardı.
- Müzik dinleyerek sema yapma ve bunu bir ritüel haline getirerek sistemleştirme ve bunun akabinde Mevlevî Âyini formunun oluşmasına babasının ardından önderlik etti.
- Acem Devri isimli bir peşrevi, Irak Saz

Semâîsi, besteleri arasında günümüze ulaşabilenlerdendir.

- XVI. Yüzyılda bestekârları bilinmeyen ilk üç Mevlevî Âyini'nin yapısı, Beste-i Kadîm olarak isimlendirilmiş, ayin besteleme esasları bu eserlerden sonra son halini almaya başlamıştır. "Her ne kadar bestecileri bilinmese de, Mevlânâ'dan sonra Mevlevî semasının Selçuklu döneminin sonlarında şekillenip ortaya çıktığı ve daha sonra XVI. Yüzyılda bir araya getirilerek gelenekselleştiği kabul edilen Dügâh,

3 Mayıs 2021 Pazartesi

Hüseyini ve Pençgâh Mevlevi ayinlerinin her selamını ayrı ayrı Türkiye Selçuklularının sonlarına uzanan bir repertuarı olarak anmak düşünülebilir.”²⁴

Yunus Emre (1240/41 - 1320/21):

- Anadolu'nun önemli dini müzik bestekârlarındandır.
- Bazı kaynaklarda “Yunus-ı Guyende” (Hanende²⁵ Yunus) olarak anılmıştır.
- Anadolu Selçukluları zamanında yaşayan Taptuk Emre'nin²⁶ öğrencisi olmuştur.
- “Risaletü'n-Nushiyye” ve “Divan” adı altında toplanan şiirlerinden oluşan iki eserinin varlığı bilinmektedir.
- “Baharriye, sakiname, yaşname, naat, münacat, methiye, devriye, şathiye gibi edebi türdeki ilahileri, daha sonra Anadolu'daki pek çok sufileri etkilemiştir.”²⁷

²⁴ Recep USLU, age, s. 180.

²⁵ Hanende: Müzik bilen söz aşığı.

²⁶ Taptuk Emre: Anadolu beylikleri ve Selçuklular zamanında yaşamış, dini müzik icra eden sufilerden olarak bilinir. Hacı Bektaş Veli ile tanışık olduğu, şeştar çaldığı bilinir.

²⁷ Recep USLU, age, s. 186, 187.

Osmanlıların kuruluşuna kadar, müzik tarihimiz, “birbirine yakın ama farklı temellere oturtulan bu müzik akımlarının, kendilerini temsil eden şehirlerde yetişen nazariyatçıların oluşturduğu üç ekol etrafında guruplandırılabilir”²⁸:

- Bağdat müzik ekolü: Tebriz’den aldığı Abbasi müzik ekolünü Bağdat’ta kaleme alan ve öğrenciler yetiştiren Safiyyüddin Urmevi (XIII. Yüzyıl) tarafından temsil edilmiştir.
- Tebriz müzik ekolü: Abdülkadir Merâgî (XV. Yüzyıl) ile taçlanmıştır.
- Şam müzik ekolü: Safaksi ile gelişmiştir.

“Anadolu Beylikleri zamanında Kırşehir ve Konya ekollerinin de katılımlarıyla, Osmanlı sarayı etrafında gittikçe gelişen yeni bir klasik Osmanlı müziği gelişmiştir.”²⁹ Yukarıda bahsi geçen ekoller ile Anadolu’da Selçuklular’la gelişmeye başlayan yeni müzik akımları arasındaki farklılıklar özetlenecek olursa, “birbirlerinden temelde teorik ve tavır olarak ayrılırlar... Esas aldıkları ana makam ve makamların dizileri, çalgılar, müzik biçimleri, icra şekilleri (tavır, üslup) ve son olarak dil ve güfteyle birbirlerinden ayrılırlar.”³⁰

Ahmedoğlu Şükrullah (1380? - 1460):

- Sultanlara musahibliği³¹ ile tanınmıştır.
- Sultan II. Murad’ın yakın musahiblerinden olmuştur.
- Dünya tarihinde önemli bir yeri olan kaynak kitap “Behcetü’t Tevârîh”i kaleme almıştır.
- Bursa Osmanlı şehzadesi Emir-zade İsa Çelebi³² için “Risale min İlmü’l-Edvar” isimli müzik teorisi ve

²⁸ Recep USLU, age, s. 188.

²⁹ Recep USLU, age, s. 188.

³⁰ Recep USLU, age, s. 188.

³¹ Musahib:

³² Emir-zade İsa Çelebi Yıldırım Bayezid’in beşinci oğlu.

3 Mayıs 2021 Pazartesi

organoloji (çalğı bilgisi) konulu eseri Türkçe'ye çevirmiştir. "Risale min Edvar'da musikînin önemini belirten maddelerden birinde, bu ilmin Yunan'dan Fars kavmine, oradan Araplara, son kez "Rûm kavmi"ne (Anadolu Türklerine) geçtiğini kaydeder."³³

³³ Halil İnalçık, "Has-bağçede 'Ays u Tarab - Nedimler Şâirler Mutrîbler", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2018, s. 142.